

СЕКЦІЯ 9 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.05:005.53

Калабухова С.В.*кандидат економічних наук, професор,**Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана***Кузьмінська О.Е.***кандидат економічних наук, професор,**Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

СТАНДАРТИЗАЦІЯ АНАЛІЗУ ЗВІТУ ПРО ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

STANDARDIZATION OF SHAREHOLDERS' EQUITY REPORT ANALYSIS FOR ENTITIES

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано необхідність максимальної реалізації аналітичних можливостей Звіту про власний капітал суб'єкта господарювання. Проведено аналітичне групування інформації Звіту за двома видами формування власного капіталу. Запропоновано таблицю для проведення горизонтально-вертикального аналізу змін у структурі та русі елементів власного капіталу. Деталізовано фактори, що впливають на зміну складових частин власного капіталу. Узагальнено методичні рекомендації у частині стандартизації процедур експрес-аналізу Звіту про власний капітал суб'єктів господарювання.

Ключові слова: збереження фінансового капіталу, експрес-аналіз, горизонтальний аналіз, екстраполяція, прийняття фінансових рішень.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснована необходимость максимальной реализации аналитических возможностей Отчета о собственном капитале предприятия. Проведена аналитическая группировка информации Отчета по двум видам формирования собственного капитала. Предложена таблица для проведения горизонтально-вертикального анализа изменений в структуре и движении элементов собственного капитала. Детализированы факторы, влияющие на изменение составляющих собственного капитала. Обобщены методические рекомендации в части стандартизации процедур экспресс-анализа Отчета о собственном капитале субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: поддержка финансового капитала, экспресс-анализ, горизонтальный анализ, экстраполяция, принятие финансовых решений.

ANNOTATION

In the article necessity of maximal realization analytical capabilities of the Shareholders' equity Report have been substantiated. Analytical grouping of Report information by two kinds of equity capital formation have been performed. Table for horizontal-vertical analysis of changes in the structure and movement of equity capital components is proposed. Factors, influencing on change in equity components, are detailed. Methodic recommendations regarding the standardization of Shareholders' equity Report express analysis procedures are summarized.

Keywords: financial capital support, express analysis, horizontal analysis, extrapolation, financial decision making.

Постановка проблеми. Підприємство створюється для здійснення підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. У процесі цієї діяльності підприємство використовує

власний капітал та позикові кошти. Функціонувати безперервно та повертати позикові кошти підприємство може лише за умови збереження свого власного капіталу. Складання Звіту про власний капітал у складі річної фінансової звітності підприємства передбачено ст. 11 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Форма і склад статей Звіту про власний капітал регламентується НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Інформацію про джерела формування власного капіталу прийнято вважати дуже важливою, оскільки вона дає уявлення не лише про економічні причини піднесення чи спадів у діяльності підприємства, але й про історичний його розвиток, а також дає змогу сформулювати судження про перспективи безперервності діяльності суб'єкта господарювання у майбутньому. Користувачі фінансової звітності потребують більш детальної інформації про склад та зміни власного капіталу підприємства. Аналізуючи звіт про власний капітал, користувач може оцінити основні чинники (операції), які вплинули на зміни (збільшення чи зменшення) у складі власного капіталу, та, при потребі, вплинути на їх зміну з метою оптимізації структури власного капіталу. Також аналіз складу власного капіталу дає змогу виявити реалізацію його основних функцій: забезпечення безперервності діяльності; гарантії захисту капіталу кредиторів та відшкодування збитків; участь у розподілі отриманого прибутку; участь в управлінні підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика аналізу власного капіталу суб'єктів господарювання вже тривалий час знаходиться в центрі уваги багатьох теоретиків і практиків. Ці питання викладені в більшості підручників і навчальних посібників [1–8], а також у наукових публікаціях. Критичний огляд фахових публікацій вітчизняних учених-

економістів показав, що в цілому методичні підходи до аналізу власного капіталу ґрунтуються на інформації бухгалтерського Балансу. Такий підхід загалом передбачає горизонтально-вертикальний аналіз статей розділу 1 пасиву Балансу, аналіз співвідношень власного капіталу та видів зобов'язань, а також аналіз фінансової стійкості. При цьому різні методики мають різний набір коефіцієнтів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний науковий вклад дослідників у сфері аналізу власного капіталу, серед невирішених залишаються питання максимальної реалізації аналітичних можливостей Звіту про власний капітал суб'єкта господарювання, а також існує необхідність уніфікації запропонованих різними авторами аналітичних процедур та коефіцієнтів для побудови стандартної (універсальної) процедури аналізу інформації, що розкривається у Звіті про власний капітал.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці методичних рекомендацій щодо стандартизації процедур аналізу Звіту про власний капітал, що уможливають формування професійного судження внутрішніми та зовнішніми користувачами про якість власних джерел фінансування та тенденції збереження власного капіталу суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою складання Звіту про власний капітал є розкриття інформації про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Відтак, мету аналізу Звіту про влас-

ний капітал визначаємо як осмислення змін у складі власного капіталу підприємства для задоволення інформаційних потреб акціонерів і кредиторів та управлінського персоналу.

Як правило, сукупна сума власного капіталу відповідає сукупній ринковій вартості акцій суб'єкта господарювання чи сумі, яку можна отримати шляхом продажу чистих активів частинами або суб'єкта господарювання в цілому на засадах принципу безперервності. Переоцінка або перерахунок активів та зобов'язань веде до зменшення або збільшення власного капіталу. Дані статті входять до складу власного капіталу як коригування збереження капіталу або як резерви переоцінки.

Структура Звіту про власний капітал побудована за шаховим принципом, що передбачає розміщення по горизонталі джерел утворення власного капіталу, а по вертикалі – статей із відображенням інформації про його зміни (збільшення чи зменшення). На перетині відповідних вертикальних рядків і горизонтальних граф відображаються дані, що характеризують вплив тих чи інших операцій на стан позицій власного капіталу.

Власний капітал у Звіті про власний капітал визначається як залишковий та може бути поділений на підкласи. Варто зауважити, що є лише два джерела утворення власного капіталу: внески акціонерів (вихідне джерело) і результати діяльності підприємства. Із цієї точки зору власний капітал підприємства розподіляємо тільки на два види: капітал вкладений і капітал накопичений (рис. 1).

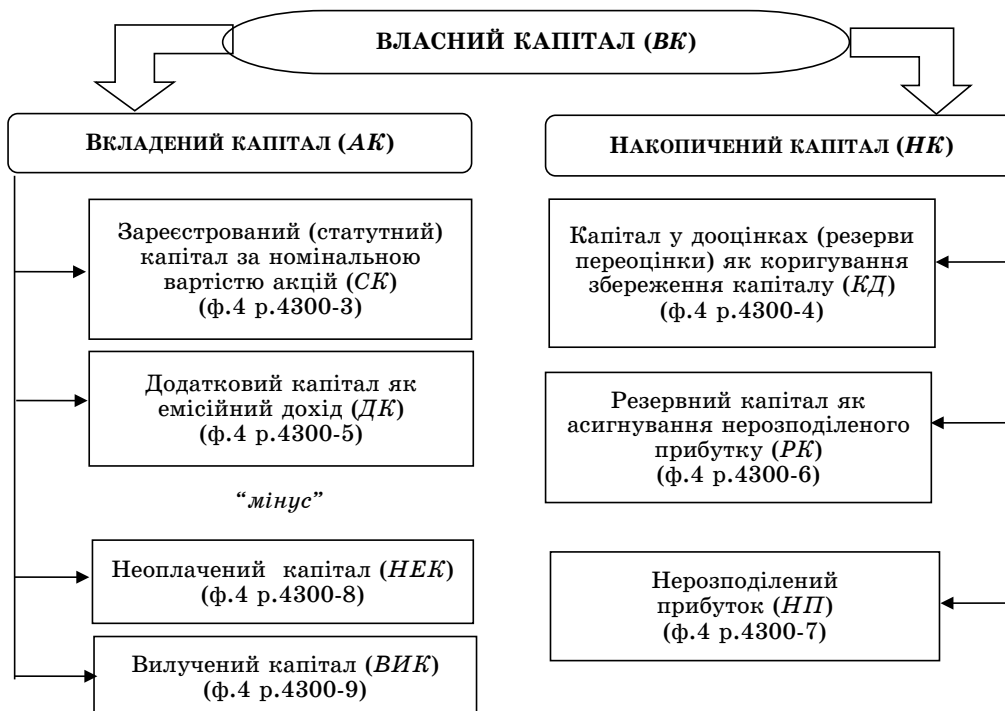

Рис. 1. Аналітичне групування інформації про два основних джерела утворення власного капіталу у Звіті про власний капітал

Джерело: узагальнено автором

Така класифікація може бути доречною для прийняття рішень користувачами фінансових звітів, тому що вона зазначає правові обмеження здатності суб'єкта господарювання розподіляти чи використовувати власний капітал.

Згідно з фінансовою концепцією капіталу, капітал є синонімом чистих активів (ЧА) або власного капіталу (ВК) суб'єкта господарювання. Згідно з концепцією збереження фінансового

капіталу, прибуток заробляється, тільки якщо фінансова (або грошова) сума чистих активів на кінець періоду перевищує фінансову (або грошову) суму чистих активів на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду.

Звіт про власний капітал складається на підставі балансу, звіту про фінансові результати, а також аналітичних даних до відповідних облі-

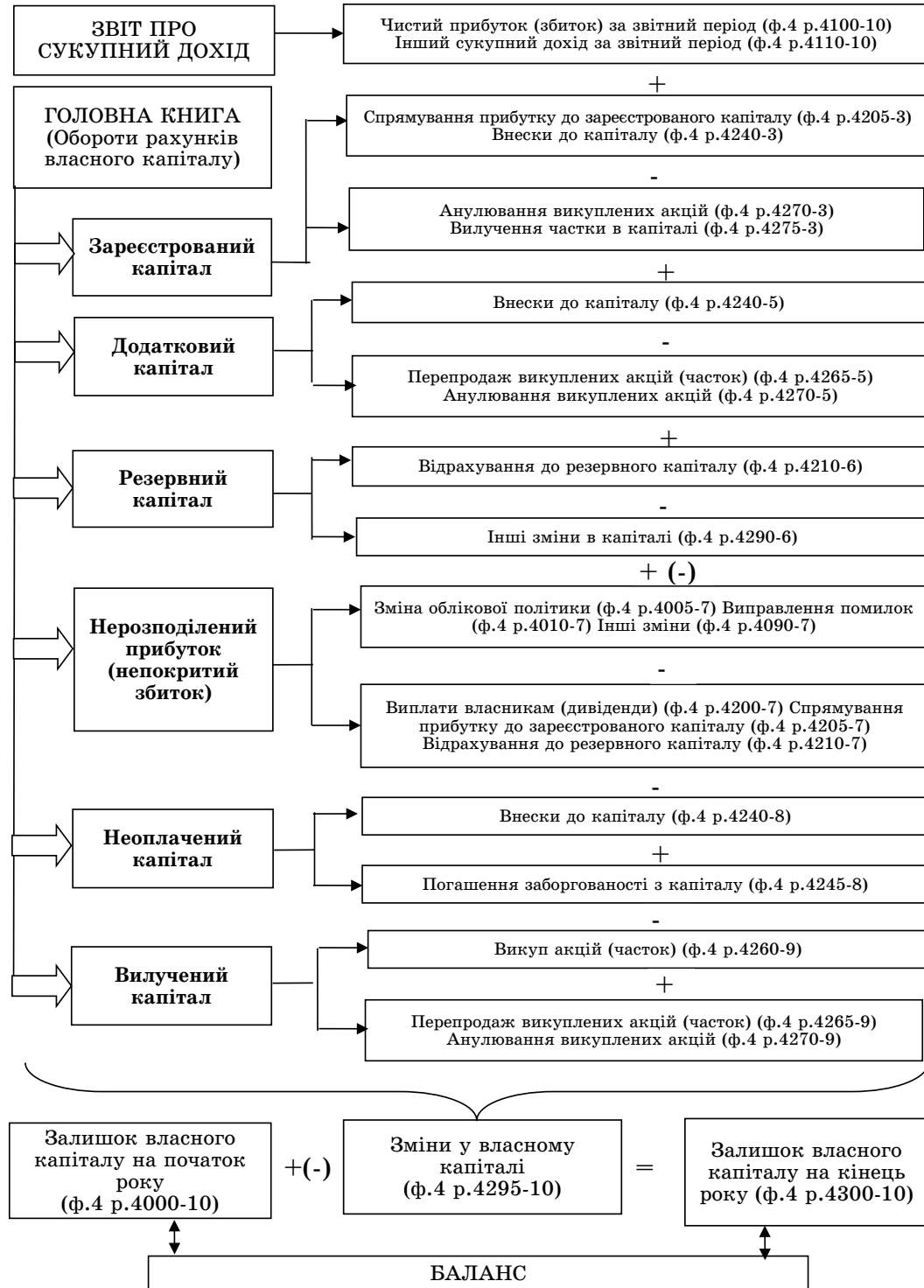

Рис. 2. Аналітичні можливості Звіту про власний капітал

Джерело: узагальнено автором

Таблиця 1

Горизонтально-вертикальний аналіз змін у структурі та руху елементів власного капіталу за інформацією Звіту про власний капітал

Показники	Зареєстрований капітал (СК)	Капітал у дооцінках (КД)	Додатковий капітал (ДК)	Резервний капітал (РК)	Нерозподілений прибуток (НП)	Неоплачений капітал (НЕК)	Видучений капітал (ВИК)	Всього (ВК=ЧА)
1. Залишок на початок року (⁰)								
2. Структура власного капіталу на початок року, %								100
3. Збільшення власного капіталу								
4. Зменшення власного капіталу								
5. Залишок на кінець року (¹), (р.1 + р.3 - р.4)								
6. Структура власного капіталу на кінець року, %								100
7. Абсолютне відхилення (зміни у власному капіталі) (р.5 - р.1) або (р.3 - р.4), Δ								
8. Зміни в структурі власного капіталу, % (р.6 - р.2)								x
9. Темп зростання (Т), % (р.5 / р.1)×100%								

Таблиця 2

Стандартизація процедур експрес-аналізу Звіту про власний капітал суб'єкта господарювання

Стандартні процедури	Технічні умови «нормальної» здатності генерувати прибуток
1. Верифікація інформації, узагальненої у Звіті про власний капітал	Відсутність арифметичних помилок за формальними ознаками та за суттєвістю $BK = A - Z = ЧА; BK = АК + НК;$ $АК = СК + ДК; НК = КД + РК + НП$
	Позитивний аудиторський висновок
	Наявність аналітичної записки
2. Горизонтальний аналіз	
- збереження власного капіталу (T_{BK})	$T_{BK} = BK^1 / BK^0 \times 100\% > 100\%; \Delta ЧА > 0$ $T_{BK} > T_{НФ}; T_{BK} > T_{НА}$
- накопичення резервного капіталу (T_{PK})	$ТРК > 100\%;$
- накопичення нерозподіленого прибутку (НП)	$T_{НП} > 100\%; \Delta_{НП} > 0$
3. Вертикальний аналіз	
- накопиченого власного капіталу	$\Delta [(КД + РК + НП)/BK] > 0;$
4. Факторний аналіз за адитивними моделями	
- формування власного капіталу	$\Delta BK = АК + КД + РК + НП;$
- накопичення власного капіталу	$\Delta НК = КД + РК + НП$
5. Коефіцієнтний аналіз ключових показників	
- рентабельності власного капіталу (ROE)	$\uparrow ROE = ЧП_{(4100)} / BK$
- підприємницької активності - $K^{ПА}$	$\uparrow K^{ПА} = НП^1 / BK^0 > 0;$
- посилення захисту власного капіталу - K_3^{BK}	$\Delta K_3^{BK} = (ДК+РК) / BK > 0$
- ризику втрати власного капіталу - K_p^{BK}	$\uparrow K_p^{BK} = (СК + НП) / ДК + РК > 5;$
- рівня захисту статутного капіталу - $K_3^{СК}$	$K_3^{СК} = РК / СК > 0,25$
- рівня самофінансування - K^{CF}	$\uparrow K^{CF} = \Delta (РК + НП) / ЧП > 0;$
- рівня капіталізації чистого прибутку (ЧП) - $K_k^{ЧП}$	$\uparrow K_k^{ЧП} = НП / ЧП$
- рівня дивідендних виплат - $K^{ДВ}$	$K^{ДВ} = ВД_{(4200)} / ЧП_{(4100)}$
- рівня резервування чистого прибутку - $K_{PEZ}^{ЧП}$	$K_{PEZ}^{ЧП} = ВР_{(4210)} / ЧП_{(4100)} > 0,05$
- рівня прибутку інвесторів на вкладений капітал - $K_{Д}^{AK}$	$\uparrow K_{Д}^{AK} = ВД(4200) / АК$
- «ціни» власного капіталу (ставки дивіденду на номінал простої акції), % - $Ц^{BK}$	$\uparrow Ц^{BK} = ВД_{(4200)} / СК \times 100\%$

кових реєстрів. За правильного відображення операцій, які призвели до змін у складі власного капіталу, залишок власного капіталу на кінець року (у цілому та в розрізі окремих статей), який відображається у балансі, збігається з тим, який показується у Звіті про власний капітал. Аналітичні можливості Звіту про власний капітал на етапі його складання схематично узагальнені на рис. 2.

Для того щоб проаналізувати зміни в структурі та рух власного капіталу підприємства на підставі даних форми № 4, насамперед пропонуємо скласти аналітичну таблицю (табл. 1).

Відзначимо, що для потреб факторного аналізу джерела збільшення (зменшення) власного капіталу (рядки 3 та 4 у табл. 1) необхідно поділити на: 1) зовнішні (на зміну власного капіталу впливають три зовнішні фактори) – зміна кількості акцій в обігу, зміна номінальної вартості акцій, а також зміни, зумовлені процесом реорганізації юридичної особи; 2) внутрішні (на зміну власного капіталу впливають чотири внутрішні фактори) – зміна чистого прибутку (збитку), зміна відрахувань у резервний капітал, зміна розміру дивідендів та зміна інших витрачання, пов'язаних зі споживанням прибутку; 3) інші – зміни суми доходів майбутніх пе-

ріодів; оціночних зобов'язань; результатів переоцінки активів.

Методичні рекомендації у частині стандартизації процедур експрес-аналізу Звіту про власний капітал суб'єктів господарювання узагальнено в табл. 2.

Доречно зауважити, що німецький вчений Й. Бетге звернув увагу на один цікавий момент, який слід враховувати під час аналізу рентабельності власного капіталу за коефіцієнтом ROE. Зокрема, він встановив, що «за збільшення середньорічної величини власного капіталу за допомогою тезаврування прибутку [нагромадження – авт.] частка власного капіталу зростає і, отже, веде до досягнення мети збереження, але при незмінному річному чистому прибутку знижується показник рентабельності власного капіталу у зв'язку зі зростанням його середньорічної величини» [9, с. 6–7].

Поглиблені аналітичні можливості Звіту про власний капітал, що реалізуються із застосуванням горизонтального аналізу, запропоновано у табл. 3. Представлені аналітичні показники уможливають отримання уніфікованих аналітичних висновків, а відтак, і прийняття стандартних рішень про зміну якості структури власного капіталу підприємства.

Таблиця 3

Поглиблені можливості аналізу Звіту про власний капітал для стандартизації рішень про якість власних джерел фінансування

Аналітичні показники Звіту про власний капітал	Уніфіковані аналітичні висновки
Абсолютне відхилення власного капіталу Δ р.4300-10 – р.4000-10	Інформація про збереження фінансового капіталу; прибуток заробляється, якщо абсолютне відхилення має позитивне значення
Абсолютне відхилення зареєстрованого капіталу Δ р.4300-3 – р.4000-3	Інформація про зміну вкладеного капіталу; зміну зареєстрованої частини внесків власників до капіталу підприємства; спрямування прибутку до зареєстрованого капіталу та реалізацію власниками інвестиційних проектів розвитку підприємства; анулювання викуплених власних акцій на суму номінальної вартості; зменшення номінальної вартості акцій
Абсолютне відхилення капіталу у дооцінках Δ р.4300-4 – р.4000-4	Інформація про переоцінку або перерахунок активів та зобов'язань; коригування збереження капіталу; про резерви переоцінки основних засобів, нематеріальних активів; безкоштовне отримання необоротних виробничих активів
Абсолютне відхилення додаткового капіталу Δ р.4300-5 – р.4000-5	Інформація про ринкову реалізацію випуску акцій за ціною, що перевищує номінальну вартість, на суму перевищення (емісійний дохід); продаж викуплених власних акцій; анулювання власних акцій
Абсолютне відхилення резервного капіталу Δ р.4300-6 – р.4000-6	Інформація про асигнування частини нерозподіленого прибутку; виплати дивідендів на привілейовані акції, виплати відсотків за облігаціями, покриття збитків
Абсолютне відхилення нерозподіленого прибутку Δ р.4300-7 – р.4000-7	Інформація про зміни у звітному періоді статичного реінвестованого прибутку, що збільшує розмір активів; наслідки змін в обліковій політиці або виправлення суттєвих помилок, пов'язаних з попередніми періодами; збільшення (зменшення) внутрішнього джерела фінансування підприємства; інвестиційний потенціал щодо оновлення необоротних виробничих активів, поповнення оборотних матеріальних активів та розвитку соціальної сфери; виплату дивідендів, відрахування до резервного капіталу та зареєстрованого капіталу
Стійкість економічного зростання Δ [р.4300-7 / (р.4300-10+ р.4000-10) / 2]×100%	Інформація про динамічність накопичення власного джерела розширеного відтворення, сталість процесу самофінансування та безперервність розвитку господарської діяльності; відсоток накопичення нерозподіленого прибутку в 1 грн. власного капіталу для реінвестування

Висновки. Збереження власного капіталу є одним із показників якості фінансового менеджменту на підприємстві. Платою за використання власного капіталу є сума прибутку, яке отримало підприємство. Аналізуючи Звіт про власний капітал ретроспективно, необхідно визначити питому вагу окремих складових частин власного капіталу, а також динаміку їх складу за певні періоди. Аналізуючи Звіт про власний капітал перспективно, для прогнозування тенденцій його збереження, а відтак, і безперервності діяльності, доречно застосувати екстраполяцію тренда приросту балансової вартості власного капіталу як мінімум за останні п'ять років.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічний аналіз у схемах і таблицях : [навч. посіб.] / За заг. ред. Л.М. Кіндрацької, І.М. Парасій-Вергуненко. – Київ : КНЕУ, 2012. – 323 с.
2. Економічний аналіз : [навч. посіб.] / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов [та ін.] ; за ред. М.Г. Чумаченка ; 3-тє вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2007. – 560 с.
3. Мних Є.В. Економічний аналіз : [підручник] / Є.В. Мних. – К. : Знання, 2011. – 631 с.
4. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : [навч. посіб.] / Г.В. Савицька ; 3-тє вид., виправл. і доп. – К. : Знання, 2007. – 669 с.
5. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз : [підручник] / Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній. – К. : Знання, 2008. – 487 с.
6. Мошенський С.З. Економічний аналіз : [підручник] / С.З. Мошенський, О.В. Олійник ; за ред. Ф.Ф. Бутинця ; 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2007. – 704 с.
7. Попович В.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : [підручник] / В.Я. Попович. – К. : Знання, 2008. – 630 с.
8. Тринька Л.Я. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] / Л.Я. Тринька, О.В. Іванчук. – К. : Алерта, 2014. – 768 с.
9. Бетге Й. Балансоведение : [монографія] / Бетге Й. ; пер. с нем. – М. : Бухгалтерский учет, 2000. – 411 с.